

»Prekleta baba, če ne boš precej tiho, te bo vzel hudič!«
A Klešnica ga ni več slišala. Opita je padla vznak na posteljo in zahropla v globok spanec. — — —

Kriza pa je divjala neusmiljeno naprej in potegnila v svoj pogubni vrtinec tudi trgovca Škafarja, ki je lepega dne napravil bilanco in se ustrašil. Že davno je bil načel kapital, ne da bi se tega zavedal.

Prodal je še tisti mesec hišo in se preselil v drugo mestno četrt. Novi gospodar je bil gostilničar. Skladišče za hišo je hotel preurediti za kegljišče, zato je vsem najemnikom z dvorišča odpovedal stanovanja. Preselili so se; v barake, vagone...

Le gospoda Mihelitscha odpoved stanovanja ni udarila; njemu se je posrečilo najti vlažno in temno luknjo na drugem dvorišču. — — —

LJUBLJANSKA OPERA V KRIZI?

MARIJAN LIPOVŠEK

Besede smo slišali že mnogokrat. Vselej se jim je pridružila bojazen, da bo moralo naše operno gledališče prenehati s svojim delovanjem. Niso teh besed napisali gospodje kritiki v dnevnem časopisju! Predobrohotni so in preveč jim je pri srcu to čudno dete slovenskega glasbenega udejstvovanja, ki je včasih tako lepo rastlo, a hira sedaj že nekaj let. Besede ponavljamo vsi, ki pazno zasledujemo delovanje opernega zavoda. Na tem mestu sem imel priliko povedati, kako sramotne denarne razmere vladajo v slovenski operi, izrazil sem mnenje, da je v prvi vrsti socialno vprašanje krivo slabega stanja kvalitete in kasneje sem še omenil neumljivo hladnost in mrtvilo ljubljanskega občinstva (tudi do dobrih predstav), ki s svoje strani ne nudi izvajalcem nobenega navdušenja in pogona za delo. Toda ali je vprašanje operne krize zares odvisno samo od nekaj sto tisoč, ki jih proračun do sedaj ni dopuščal? Če je res samo to, potem pozdravljamo z velikim veseljem zvišani znesek, ki ga je prosvetni minister dovolil slovenskemu gledališču. Potemtakem smemo upati, da se bo že v prihodnji sezoni umetniška višina predstav dvignila! Žalibog — slutimo, da tudi tako ne bo šlo na bolje. Morda bodo prejemki — oziroma način prejemkov — nekoliko pravičnejši — bolj človeški, če bo uprava pametno gospodarila. Morda se bo tu in tam v izvajajočih vnela iskra večjega elana, veselja do dela, kakovost predstav pa je odvisna še od česa drugega, kakor od zvišanega proračuna! V slabem gmotnem stanju, z neprestanimi oziri in obziri, ki jih mora imeti vodstvo s člani, z večno borbo za zadostni inkaso in z nujnim popuščanjem v strogi izbiri solistov je zašla opera v pravo notranjo, vsebinsko krizo, ki je ne ozdravi nekaj denarja, temveč nekaj let trdega napora za zboljšanje duha v zavodu: za vestnost nastopajočih, za močno zavest umetniškega poslanstva in za primerno samozavest sodelujočih, kratko, za večjo moralno kvaliteto delavcev, ki služijo visokim ciljem. Ne dvomim, da je nekaj oseb v operi, ki zahtevane kvalitete že imajo. Mislim, da

samo njihova etična stran vzdržuje delo in njegov kolikor toliko naravni tek. Skoraj smo prepričani, da bi brez teh zdravih jeder delo kmalu usahnilo, ker bi zanj ne bilo več opravičila niti zagona.

Dobro se zavedam, da so naši glasbeni zavodi, med njimi tudi opera, vselej zamerili kritikom, če so slabo pisali o njih. Do neke mere je to upravičeno, ker Slovenci nismo imeli ravno preveč vzornih mož kritikov — graditeljev, temveč večjidel črnoglede kritike — razdiralce. Toda odkar so v dveh glavnih slovenskih dnevnikih mesta opernih kritikov oddana poštenim ljudem, ki nekaj vedo, se je zamera gledališkega vodstva nekoliko polegla. Še več! Opera si je lahko v svesti, da so poročila v dnevnem časopisju večjidel mnogo ugodnejša in milejša, kakor zaslužijo nekatere predstave! Obzirnost poročevalcev, da ne odženejo občinstva, meji skorajda na slabost, da hvalijo tudi tisto, o čemer bi lahko diskretno molčali. Pri tem si moramo biti v svesti, da je seveda vsakdo, ki sodeluje pri predstavi, neprimerno bolj zavzet od vsega dela kakor poslušalec. Če bi sklepali, da sodelavec zato bolj objektivno presoja svoje delo, bi ravnali napak. Sodelavec je nasprotno večjidel premalo, poslušalec pa preveč kritičen. (Dobro se spominjam, da sem svojim kolegom, ki so svojčas prišli poslušat Walküro, zelo zameril, da so jo »raztrgali«. V meni je tedaj pač tičala vsa ogromna zavest večmesečnega dela — bil sem tedaj korepetitor — in še danes se mi zdi, da sem imel tedaj prav, ko sem slišal v Wagnerjevi glasbi čudovito poezijo, večina kolegov pa le dolgočasje, ne priznavajoč naše velike idealne volje, da bi prikazali Wagnerjevo stvaritev.) Toda ali ni želja, da koristimo zavodu s tem, da s slabimi kritikami ne odganjamo občinstva, premalo utemeljena? Kaj je delovanje naše opere res na taki višini, da moramo o njem vselej izpovedati le ugodno? Ali ne vodi tako ravnanje v nevarni diletantizem čitalniške dobe, ko je bil dobrodošel vsakdo, da je le po »narodno« pel? Naj poročajo dnevniki kar hočejo! Morda je za zavod s stališča skupnega hotenja glasbenih inteligentov (mislimo si ga lahko samo idealno, v resnici itak nobene skupnosti ni!) zares bolje, da so kritike dobrohotne. A v reviji je treba izpovedati resnico.

Kulturno delo, kakor ga vrši opera, ustreza le v najsplošnejših potezah zahtevam, ki jih stavimo na tak prominenten zavod. Danes, ko je za Karavankami mogočen in strnjen nemški val, nam je bolj ko kdaj prej potrebna močna in intenzivna kultura ob meji. Ljubljana kot prestolnica Slovencev je voditeljica za vso Slovenijo. Iz nje gre vpliv po vsej deželi in ta vpliv mora imeti prvič poudarek na slovenstvu in drugič mora biti kvalitetno ustrezajoč. Kultura je vendar poleg gospodarstva prvo, s čimer skuša mogočen narod podvreči šibkejšega soseda. Stara avstrijsko-nemška šola se nam itak še vedno pozna in bo imela učinek še desetletja, dokler se v mlajših generacijah ne bo izgubila. Njene dobre strani znamo ceniti, njenega poudarka na germanski struni pa se moramo čimprej otresti. Saj imajo n. pr. naši severni predeli v mestih tako močan »nemškutarski« značaj, ki ga širijo izdajniki in odpadniki, gnili sadovi našega naroda, da si človek, ki tega sam ni opazoval, niti predstavljati ne more. Zato je nujno in potrebno intenzivno kulturno delo, ki izhaja iz naših potreb in temelji v osnovah našega naroda. Produkcija in reprodukcija

si morata podati roke, podpirati druga drugo in stopati pred narod v visokih kvalitetah. Kaj je sicer naravnejše, da bo skušal nemški narod, zavedajoč se svoje kulturnosti v umetnosti in opazujoč naše slabe razmere, z vsemi silami uvažati in pospeševati svojo kulturo in svoje kulturne delavce ter pritegniti zaupanje in verovanje naše javnosti nase, kakor je to že nevarno močno razvito n. pr. v Mariboru? Ni dvoma, da z delom, ki ga danes kaže opera, mnogo premalo služi odporu proti tujim vplivom. Dovolj ji je že vsak majhen uspeh, dovolj vsak povprečen solist, dobrodošlo še tako povprečno odrsko delo! Ker se je v teku let občinstvo navadilo na mlačne predstave, kakor jih večinoma čujemo, je vodstvo seglo po nevarnem sredstvu, da je zvišalo število novih predstav in s tem privabljal poslušalce. Res je, da ga je k temu vodila tudi želja po čim obširnejšem in preglednejšem repertoarju. Tako vlada v operi že delj časa sistem hitrega študija, ki je postal skoro nujen, saj preti sicer blagajni praznosta — včasih pa je zato še večja praznosta na odru. Predstava za predstavo se vrši, a malokatera je vzorna. Najuspešnejše se je letos postavil še Polič, specialist za klasiko, z Mozartovim Donom Juanom, ki ga je s priznano rutino in zavzetnostjo izdelal. Čudili smo se našemu malemu orkesterčku, kako vzorno je izvršil tu svojo nalogo! V celoti pa ni zadostovala nobena druga noviteta oziroma na novo naštudirana opera (Onjegin, Tosca, Jakobinec in druge). Glavna krivda je pač v solistih. Razen baritona in basa solisti drugih glasov nikakor ne zadoščajo. Zlasti je pereče vprašanje dramatičnega soprana in tenorja, ki sta docela nezadostno zastopana. To, kar čujemo zadnje čase v teh dveh strokah, presega vse meje. S tem ne trdim, da niso ti posamezniki (-ice) včasih tudi dobri. Toda o kakšni stalni kvaliteti, o kakem solidnem pevskem in muzikalnem znanju, o kakšni resnični umetniški osebnosti sploh ne moremo govoriti. Kar se nam nudi, je diletantizem, samoljubje, včasih celo predrznost. Veseli nas, da imamo razmeroma dober orkester z resnimi, svojega poslanstva se zavedajočimi člani in jako dobre dirigente. Ti izvršujejo ogromno korepetitorsko, dirigentsko, režisersko in tudi suflersko delo. Toda njihovega dela samega ne hvalimo. Hvalimo njegovo kvaliteto. Kajti delo je sploh pogoj za kakršno koli umetnostno ustvarjanje, ki se rodi iz zveze dela z nadarjenostjo. Delajo kajpa tudi pevci, toda zaradi dela samega še niso tudi sposobni. Seveda so izjeme (prim. Betetto kot človek znanja in močne umetniške potence). Zato delo spoštujemo, toda menimo, da je nujno, ker je najprvotnejša dolžnost.

Vodstvo skuša mizernemu stanju odpomoči z gostovanji. Ali pa so taka gostovanja zadosten izhod in predvsem: primeren izhod? Nikakor ne! Delu v teatru se more posvetiti le oni, ki je z njim v rednih, stalnih stikih, ki živi in dela z njim. Naš teater pa danes takih ljudi na najvažnejših mestih nima in si jih do sedaj z nezadostnimi sredstvi tudi angažirati ni mogel. Zato so padle tudi zahteve in merila izbirnih komisij. Kako so pač sicer mogli nastaviti nekatere povprečnike, ki stanejo dirigente, korepetitorje in režiserje ogromnih energij, da jim vcepijo note, izraz, besedilo, igro? Priznamo, da so taki igralci cenejši, to je pa tudi edino, zaradi česar jih vodstvo vzdržuje, na škodo kvaliteti. Na

vse strani je zato nezadovoljstvo. Katero stanje je za import tujih gostov ugodnejše? In tujci se potem trkajo na prsa.

Kriza ni večja v blagajni, kakor pa je na odru. Ali je ozdravljiva? Gotovo je in sicer gotovo tudi pod sedanjim vodstvom. O tem sploh ne more biti dvoma, saj je vodil Polič opero skozi ves kritičen čas gospodarskega propada naše dežele. Zato smo mu hvaležni. S priznanjem njegovega velikega dela, ki ga vrši za slovensko kulturo, se tudi mi pridružujemo čestitkam k njegovemu 25-letnemu jubileju dela. Naj bi bila nadaljnja leta ne samo njemu uspešna, temveč vsemu zavodu blagohotnejša! Toda način, kako se rešiti iz slabosti, ki omrežujejo zavod, zares primeren način, bodo mogli najti samo voditelji sami. Mi od zunaj sodelujemo lahko samo posredno na sanaciji opere. Poudarjamo načelo strožje izbire reflektantov — sodelavcev, nato načelo, katerega potreba postaja že nujna in katerega zanemarjanje je dobršen vzrok krize: načelo manj predstav, več kvalitete. Čujemo tudi o možnosti, da se ustanovi iz ljubljanske opere mali teater za komorne predstave, pa je veliko vprašanje, če to Slovencem zadošča. Bolje je, da ostane teater kakor je, da je v njem možnost prikazati vsako odrsko delo, četudi ne ustreza po številu in moči zasedb (zbor, orkester, štatisti, balet, oprema, prostor) zahtevi in predpisom skladatelja. Bolje je, da smo slišali n. pr. Wagnerja po »mozartovsko« — taka je bila nekoč sodba — kakor da bi ga sploh ne čuli! Gledanje na teater mora biti širokogrudnejše, če naj bo opera učitelj in vodnik.

Napor za napredek in ohranitev naše opere mora biti splošen, zadeva vse inteligence, ki mora opustiti svoje nesrečno malomeščansko nezaupanje sorojakom. Sramota je za sposoben narod, kakor smo mi, da ni niti v življenjskem vprašanju kulture složen. Tujcem se še vedno klanjamo, svojece preziramo. Moralna podpora mora biti teatru dana od vse okolice, od katere po vseh pravicah živi, in s tem mu bo dana volja, pogon in veselje do dela. Na drugi strani pa naj izvajalci — to velja zlasti za samoljubne pevce in pevke — opuste svojo strašno nekritičnost in naj si izprašajo vest. Dirigenti kot umetniški vodje in pa umestna in pravična kritika bodo tu lahko mnogo opravili.

Še eno poglavje je važno: vzgoja! Ne mislim glasbene, temveč menim splošno. Če se nam bo posrečilo odvrniti mladino od pretiranega telesnega kulta k večjemu zanimanju za duhovne pojave — bo tudi teater rešen. Kriza opere ni samo sama na sebi, temveč je posredno tudi kriza naroda in vprašanje človeške družbe sploh. Ne dvomimo, da trhla meščanska družba ne bo dala več mnogo zdravih sokov. Kdor ima z mladino opraviti, itak ve, kako ga razveseli vsak — danes tako redek pojav nadarjenosti in zanimanja za življenje. Toda rod, ki vstaja, ne prihaja iz mest! Meščanstvo bi se utegnilo rešiti s kakšnim močnim, zavzemajočim gibanjem z zdravimi etičnimi načeli, v današnji smeri pa bo kmalu propadlo. Blagor onemu, ki bo omogočil, da bo zmagala sposobnost ne glede na izvor, ki bo družbo za njen resnični procvit (in ne zgolj zaradi kakšne ideje) tako preosnoval, da bo enakopravna v navadnih človeških pravicah do razvoja. Obogatil bo narod za neslutene talente in rešil iz krize nebroj perečih kulturnih vprašanj.